

Մ Ո Ւ Մ Ա Յ Ք Մ Ա Ս Ե Ա Յ Զ Ա Յ Ն Ը Ն Կ Ե Ր Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

1 ՄԱՅԻՍ

1864 Բ. ՏԱՐԻ

ԹԻԻ 18

ՄԱՆՈՒԷԼ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ ՔԱՐՈՁԸ

Հառ լաւ գիտնալով թէ՛ Հայ վարդապետներուն մեծագոյն մասը լիովին անտեղեակ են Յաւիտենական Բանին քարոզիչն լինելու պարտաւորութեանց եւ պահանջմանց, և միանգամայն նոցա մինչեւ ցարդ տուած քարոզներուն անհասկանալի եւ անմեկնելի լինելուն, իսկ ասանցմէ աւելի տեսնելով որ վարդապետք զերենք մօիկ ընող ժողովուրդը անբանի տեղ դըրած «ինչ ըսենք նէ կը կլեն» գաղափարն ունին, ալ եւս մեր կողմանէ չի կրնալով հանդուրժել վարդապետական այս անկարգութեան եւ անիրաւութեան՝ ուզեցինք այնպիսի միջոց մը ձեռք առնուլ, որով թէ վարդապետք սկըսին մտածել իւրեանց քարոզչական պարտաւորութեանց վերայ տեղեկութիւն ստանալու եւ քարոզի ելած ժամերնուն ըսելքնին կշռելու եւ թէ ժողովուրդն (որ մինչեւ ցարդ պարզութեամբ ամեն վարդապետաց քարոզները իբրեւ պատգամ կրնդունին) արթնցընելու, որ լաւ մը տաքիր լինին լաւ քարոզներնուն եւ լաւձնին

քննելով՝ ընդունելու կամ չընդունելու իրաւունքնին ճանչնան :

Այսպիսի շահաւետ շարժում մը յառաջ բերելու համար թէեւ գիտէինք թէ փոթորիկներու պիտի հանդիպէինք, սակայն մեր սովորական ընթացքին համեմատ դալիք փոթորիկներն արդէն եկած համարելով՝ որոշեցինք մեր օրագրոյ միջոցաւ վարդապետաց քարոզներուն մէջէն այն խօսքերը հրատարակել, որոնք ճշմարիտ աստուածապաշտութեան, կրթութեան եւ քաղաքականութեան անյարմար են, որպէս զի ինչպէս բացատրեցինք վերը, վարդապետք ասկից վերջը զգուշանան բերններնուն եկածը ամպիոնաց վերայ հնչեցընել :

Այս նպատակաւ՝ ինչպէս որ քանի մը վարդապետաց, նոյնպէս ալ Մանուէլ վարդապետին Աննի — գափուի եկեղեցիին մէջ տուած քարոզին մէկ մասը հրատարակեցինք՝ ստորագրութեամբ ընդունած զրուսթիւններնուս տակն մեր կողմանէ փոքրիկ խորհրդածուծիւն մը աւելցընելով : Ստորագրութեամբ վաւերացեալ ամեն տեղեկութիւն պարտաւոր եմք հրատարակել եւ նոյն տեղեկութեանց համեմատ ալ մեր

կողմանէ խորհրդածութիւն մը ընել, առանց ամենեւին մտածելու թէ՛ ստացած տեղեկու-
թիւննիս իրաւ է թէ սուտ, վասն զի մարդ լի-
նելով մի եւ նոյն ժամանակ ամեն ուրեք չի կրո-
նալով լինիլ եւ ոչ ալ կարողութիւն ունենալով
ամեն տեղ մէյմէկ դործակալ կարգելու, չեմք
կրնար ամեն ընդունած տեղեկութիւններնուս
վերայ երկար բարակ քննութիւններ ընել մա-
նաւանդ քանի որ առանց ստորագրութեան
ամենեւին տեղեկութիւն մը առնելու եւ հրա-
տարակելու չեմք:

Եյս ընթացքով թէ որ հրատարակած մէկ
տեղեկութիւննիս սուտ ելլէ, այն ատեն մեզի
ստորագրութիւն տուողին անունը թէ հրատա-
րակմամբ եւ թէ պաշտօնական պահանջմամբ
երեւան հանելու կը պարտաւորիմք և նոյն սուտ
ելած տեղեկութեան վերայ մեր ըրած խորհր-
դածութիւնն ալ չեղած կը սեպուի:

Մեր վերջին ընթացքը այնքան դպած էր
Մանուէլ վարդապետին, որ ամեն նստած ելած
տեղերը տասն եւ հինգ օրի չափ բերնին եկածը
ըսեր էր միանգամայն սպառնալով թէ՛ շուտով
պատասխան մը եւ հերքում մը պիտի ներկայա-
ցնէ իրեն նկատմամբ հրատարակուածին: Ար-
դապետին այս ընթացքին լուրը մեզ հասնելով
կապասէինք տեսնել թէ լեռն ի՞նչ պիտի ծնա-
նի. ուստի առած տեղեկութիւններնուս համե-
մատ ապրիլի 26 երրորդ օրն ելանք Աէնի—գա-
բուի եկեղեցին գացինք, նորա մեզ եւ մեր օ-
րագրոյ դէմ հանելը «արդարեւ չայն» (այս իր
խօսքն է, որ Եստուծոյ սեղանին առջեւ խօ-
սեցաւ մեր Չայնի նկատմամբ) լսելու:

Յոյս ունէինք որ Մանուէլ վարդապետը,
Քրիստոսի հեզ եւ խոնարհ աշակերտի մը նը-
ման՝ ինքզինքը պիտի պաշտպանէր եւ արդարա-
ցնէր եւ կամ իւր սխալանքն պիտի ուղղէր, սա-
կայն որքան մեծ եղաւ զարմանքնիս, երբ զինքը
տեսանք բոլորովին տարբեր կերպարանքով եւ
ընթացքով. անանկ որ քիչ մնաց պիտի տարա-
կուսէինք իւր մարդկութեան վերայ. վասն զի
նա երբ կը պաշտպանէր ինքզինքը, այնպիսի դո-
ղի մը մէջ էր, եւ կուրծքը ատելութեամբ եւ
վրէժխնդրութեամբ այնպէս լեցուած էր, որ
յայտնապէս կը տեսնուէր թէ ինքն փոխանակ
Եստուծոյ՝ սատանային հոգին կը կրէր իւր սըր-
տին մէջ:

Բայց մենք այս վարդապետին նոյն օրը տը-

ւած քարոզին եւ ինքզինքը պաշտպանելու հա-
մար ըրած խօսքերուն եւ բռնած ընթացքին
վերայ քիչ մը ետքը խօսելու խոստումն ընելով՝
նախ կուգէինք գիտնալ թէ որով հրամանաւ
կամ արտօնութեամբ նա նոր սովորութիւն մը
կը մտցնէ եկեղեցւոյ մէջ. կը փափաքինք գիտ-
նալ թէ Արօնական ժողովն իրեն հրաման կամ
արտօնութիւն տուա՞ծ էր եկեղեցւոյ ամպիո-
նին վերայ օրագիր մը եւ նոյն օրագրոյ դէմ
գրուած պատասխան մը կարդալու նոր եւ մինչ
չեւ ցարդ չի տեսնուած ընթացքով մը, ասի
մեզ համար խիստ կարեւոր կէտ մի է գիտնա-
լու, վասն զի թէ որ Արօնական ժողովն նորա
այսպիսի արտօնութիւն մը տուած էր նէ, վար-
դապետն նախ կը պարտաւորէր իւր ընդունած
արտօնութիւնն յիշել ժողովրդեան. որպէս զի
աւելի ուժ առնուր ըսածները եւ ժողովուրդն
ալ համոզուէր թէ Արօնական ժողովն ձեռն-
հասութիւն ունի ուզած սովորութիւններն
մտցնելու եկեղեցեաց մէջ. իսկ ընդհակառա-
կը թէ որ Արօնական ժողովն իրեն այսպիսի ար-
տօնութիւն մը տուած չէ, ըսել է որ թէ՛ Աէ-
նի—գաբուի Թաղական խորհուրդը եւ թէ
Մանուէլ վարդապետն յանցաւոր են եւ պա-
տասխանատուութեան տակ ինկած. եթէ Արօ-
նական ժողովն յարաբերութիւն չունի այս ա-
պօրինաւոր շարժման, պարտի թէ՛ իւր պատիւն
պահելու եւ թէ ասկից վերջը վարդապետներն
ուզած նոր սովորութիւններնիս եկեղեցեաց մէջ
մտցնելնին արգիլելու համար հարկ եղած մի-
ջոցներն ձեռք առնու, պատժելով Մանուէլ
վարդապետն եւ ազգային Արչութեան յանձ-
նելով Թաղական խորհուրդն Աէնի—գաբուի,
որ ձեռքը արտօնութիւն չունեցող վարդապետ
մը ազատ կը թողուն նոր սովորութիւն մը մըտ-
ցնելու եկեղեցիին մէջ, որ կրնար մեծամեծ
խռովութեանց եւ գայթակղութեան պատճառ
լինիլ:

Բայց թէ որ Արօնական ժողովն այս բանիս
վերայ աննկատ եւ անտարբեր մնայ, ան ատենն
ալ ամեն վարդապետ ազատ պիտի լինին ասկէց
վերջը ուզած նոր սովորութիւնն մտցնել ե-
կեղեցիներու մէջ: Եյս, թէ որ Մանուէլ
վարդապետը անպատիժ մնայ, ան ատենը եկե-
ղեցեաց ամպիոնները թշնամական վիճաբանու-
թեանց սրահներու փոխուելու ճամբուն մէջ
պիտի մանեն եւ այսօր օրագրի մը եւ անոր խրմ-

բազմաթիւ դէմ խօսողը, վաղն ալ վարդապետի մը՝ միւս օրն ալ իւր հաղագործին դէմ խօսելու պիտի յանդգնի. իսկ ասոնցմէ յառաջ գալիք հետեւանքը թէ որ Արօնական ժողովն չի խորհիր, մեր ամենեւին հողը չէ. վասն զի վաղը մենք ալ մեր թշնամիներուն հետ մի եւ նոյն գէնքով պատերազմելու համար՝ մէկ ամպիոն մըն ալ մենք գտնել պիտի աշխատինք, որպէս զի օրագիր չի կարգացող ժողովուրդը մեզ դէմ թշնամացընելու աշխատող վարդապետաց աշխատութիւնն ի գերեւ հանեմք:

Մանուէլ վարդապետին ըրածը թէեւ վատութիւն է մեզ դէմ տարբեր գէնքով յարձակին եւ ինքզինքը օրագրաց միջոցաւ չի պաշտպանել, սակայն մենք այս կէտս չի տեսնելու զարնելով Արօնական ժողովն իրեն կամակից պիտի համարինք թէ որ զանի անպատիժ թողու եւ կամ հարկ եղածն չի տնօրինէ:

Շարունակելի:

Պ. Խմբագիր Չայն հանդիօի:

Չեր Ազատախօս հանդիսին 10րդ թուոյն մէջ խոստացեր էիք թէ՝ «որ եւ իցէ անխալ, եւ իրաւացի տեղեկութիւն մը սիրով եւ յօժարութեամբ հրատարակելու պատրաստ եմ»:

Ահա այս անգամ մենք ալ ձեր խոստմանը համեմատ կը փութամք ձեր փափաքը լեցնելով մեր սրտի ցաւը յայտնել:

Աւագ ուրբաթ իրիկուն մեր քրիստոնէական պարտականութեան պահանջածին համեմատ Գուժ—գափուի Մայր Աւագ Եկեղեցին դացինք. մինչդեռ Տեառն մերոյ սուրբ եւ անձառելի Թաղման տխուր տեսարանին սրտառուչ յիշատակը տեսնելով ի սրտէ կողբայինք, յանկարծ չորս քահանաներ ժողովուրդին մէջ մտան առաջին քահանան ձեռքը դանձանակ մը բռնած եւ «Յիշեալ լիջիք» խիստ բարձր ձայնով ըսելով մեր առջեւ եկաւ, որ ցաւօք սրտի կըսեմք, նոյն քահանային բերանը գինեպաններու հասկէն կը հոսէր կոր, այն միջոցին ինքզինքնիս հոգեւորականներուն խորհիւրդ կարծեցինք, որ ննջեցեալ մը թաղելէն զինի հոն կը ժողովին եւ «Աստուած ձեզ կենդանութիւն տայ, բարի տանիք օթեփաննիդ» եւ այլն, ըսելով անվայել եւ ամօթալի կերպով կը խմեն: Աշխարհական մարդ մը մեռնելով

այսպէս ըրած տեսնին՝ Քրիստոս մը թաղուելէն վերջը ի հարկէ ասոր չափազանցը պիտի ընեն, եւ կերեւայ որ այս քահանան ալ Տեառն մերոյ Թաղմանը վրայ շատ ցաւ գալուն այն օրը մինչեւ իրիկուն խմեր եւ ժողովուրդը միւս թարեւր համար կամ լաւ եւս գինովութենէն սթափելու համար՝ դանձանակ պատցունելու ելեր է. ինչ եւ իցէ այս քահանան անցնելով երկրորդը եկաւ առջեւինս. այս ալ ձեռքը թապախ մը բռնած, «չորեքգրամեանինն է» ըսելով եւ խիստ յաճախ կրկնելով քիչ մը կայնեցաւ, նոյնը կրկին եւ կրկին կրկնելուն եւ մեր ընելիք բարեմաղթութիւններն արգիլելուն համար ըսինք. — Տէր պապայ, մենք տասը դըրամ արծաթ տամք եւ ժողովուրդին մէջէն — Մեր այս խօսքը կատակի մը տեղ դնելով՝ ըսաւ, «օրհնած՝ հինգ դրամ տուր, թապախը քեզի տամ»: այս ալ անցաւ երրորդը եկաւ եւ «քառասնօրեայ պաշտօնին թապախն է» ըսելով՝ նոյնպէս չորրորդը «հաւասար քահանային է» ձուլալով անցան:

Երդ՝ ասկէց մէկ քանի օր յառաջ նոյն եկեղեցւոյ դանձապետ քահանային գործի մը նըկատմամբ մեզի դէմ ըրած ամարգութիւնները՝ միւս քահանայի մը թապախներու բարձմանը նկատմամբ ըրած անվայել անձեռնադրելի այս տեղ մանրամասնաբար չը յիշելով դառնամք մեր ըսելիքներուն:

Եւ Տէր պապաներ, ասկէ յառաջ ձեր աւագը եղող հոգեւոյս եւ բազմերախտ Տէր Գեորգ հայրը իւր կենդանութեան ատեն ամեն օր, ամեն ժամ եւ ամեն վայրկեան ձեզ բարեկարգելու եւ ձեր նուիրական պաշտօնը ձեզի ճանչցընելու համար կաշխատէր, կը խրատէր, կը յորդորէր, կը քրտնէր եւ երբեմն ժողովուրդոց առջեւ կը խայտառակէր դարձեալ մօտիկ չէիք ընել, մինչեւ յուսահատելով եւ վհատելով եւ վերջապէս ձեր տաղտալի վիճակին վրայ դառնապէս արտասուելով իւր հրաժարականը տուաւ եւ դուք ալ ուրախութեամբ ընդունեցիք, մէկ խօսքով մեռաւ՝ ցնծութեամբ թաղեցիք, ցնծութեամբ ըսինք, վասն զի անոր ունեցած ժողովուրդին վրայօք աղմուկներ հանեցիք եւ մէջերնիդ կռուեցաք, (Բերեալ Բարեպաշտ) բայց ձեր խելքէն, ձեր բարքէն եւ ձեր վարքէն չեղող քահանայ մը, այն է աւագ լուսարար ձեր բերանը կարկեցուց, որ անոր ալ

թշնամի ըլլալով հալածելու ետեւէ էք, վասն զի հանգուցելոյն ձգած ժողովուրդները ձեզի չի կերցուց, անոր համար որ՝ անոնցմէ գալիք արդիւնքովը գէթ տարի մը հանգուցելոյն ընտանիքը խնամուի:

Տէր պապաներ, մեր Արարիչը ձեր հալածիչը, մեր փրկիչը ձեր անխիղճ չէ՞ր որ ըսաւ, «տուն իմ տուն աղօթից կոչեսցի եւ դուք աւրարիք զդա այս աւազակաց», ժողովուրդը ձեր անվայել ընթացքները տեսնելով եւ ձեր այս վարքովը Քրիստոսի երկրպագելի Տաճարը պղծելիդ զիսնալով բողոքած ասեմն՝ ժողովուրդը անկրօն եւ անհաւատ կը հռչակէք, բայց դուք սրբազան առաքելոյն ըսածէն էք թէ՝ «խոստանան գիտել զԱստուած եւ գործովք իւրեանց ուրանան, պիղծ եւ անհաւանք եւ յամենայն գործս բարեաց անպիտանք»: Տէր պապաներ, մինչեւ ե՞րբ ձեր այս բասրելի աւարդելի եւ սողտանաց արժանի ընթացքնիդ պիտի շարունակէք. դուք որ՝ ժողովուրդին հայելին չէ՞ք ըլլաք, դուք որ՝ ժողովուրդին հայելին չէ՞ք ըլլաք եւ դուք որ՝ Քրիստոսի անմեղ հօտին արթուն եւ զգոյշ հովիւը չէ՞ք ըլլաք, քանի որ համ չունիք, քանի որ փայլուն ցոյցք չունիք եւ քանի որ ձեր պաշտօնին արթնութիւն եւ զգուշութիւն չունիք, ձեզի ի՞նչ ընել արժան է. Քրիստոսի Տեառն մերոյ ըսածը. «Բայց եթէ ընկենուլ արտաքս եւ կոխան լինել ՚ի մարդկանէ»: Ուրեմն անիծեալ ըլլան այն օրերը որ ձեզի պէս տգէտները ժողովուրդին հովիւ կարգեցին . . .

22 Ապրիլ 1864:

ԹԱՏՐՈՆ

ԱՐՏԱԻԱԶԴԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

Անոց մէջ ամենէն քաղցր եւ հաճելի իւրողութիւնը նպատակի հասնելն է:

Ար յիշեն հարկաւ ընթերցողք այն օրը՝ երբ մենք առաջին անգամ լոկ երիտասարդական պարզ զգացմունքներէ շարժեալ, յանդգնեցանք գնտակն եւ լարը թողուլ եւ գրիչ առնուլ ձեռք այնպիսի նիւթի մը վերայ խօսելու եւ այնպիսի նպատակ մի յառաջացնելու, որ չէ թէ միայն

մեր կարողութենէն խիստ բարձր էր, այլ նաեւ օտար եւ գրեթէ անծանօթ էր Հայ հասարակութեան. Իրաւ է որ Աստուծի թատրոնը խտալական օբեկայից ճաշակն տուած էր եւ իւր պատանեկութիւնը անցուցած, իրաւ է որ Օրթագիւղի մէջ փոքրիկ շէնք մը մեր ազգին երեւելի դիւցազանց ներկայացումները կը կատարէր, իրաւ է որ Հէքիմեանի թատրերգութիւնները արդէն հրատարակեալ էին, ինչպէս նաեւ Ս. Իէննայի, Ս. Էնէտիկի, Ս. Օսկուայի եւ Պօլսոյ տպարանները բաւական թուով ողբերգական եւ կատակերգական հրատարակութիւններ ըրած էին, իրաւ է որ Պ. Պահաւորեան՝ Քրիստոզէմ հռչակաւոր ողբերգութիւնը ազգային լեզուաւ ՚ի լոյս ընծայած էր, եւ իրաւ է որ ինչպէս որ Օրթագիւղի նոյնպէս եւ Պէշկիթաշի, Իւսկիւտարի եւ ուրիշ տեղեր թատրերգութեանց տկար ջանքեր կը տեսնուէին, և վերջապէս իրաւ է որ Յովհաննէս Գասպարեան եւ Անկիտլ թատերական ընկերութիւնը լարախաղութեան հետ երբեմն երբեմն պատմական ներկայացումներ տալերին կը տեսնուէր. և թէեւ ասոնք յայտնի նշաններ էին թէ՛ թատերասիրութեանը բաւական մուտք գտած էր մեր ազգին մէջ, սակայն բոլոր ասոնցմէ վերջը թատրոնի եւ ներկայացմանց հանրական օգուտներուն վերայ հասարակութեան հետ շուկէ շիտակ խօսող մի կը պակսէր:

Ար եւ իցէ ազգային ընկերականութեան մը մէջ նոր սկզբունք մը եւ կամ յառաջագիմութեան համար նոր միջոց մը քարոզելը, ձեռնարկութեանց ամենէն դժուարինը լինելով՝ ամեն մարդու գործ չէ այն, այլ սակայն երեւելիութիւն կամ հարստութիւն ունեցողներու ալ գործը չէ. եւ ինչպէս անթիւ օրինակներ կը յայտնեն աշխարհիս վերայ տեսնուած ամեն նոր ձեռնարկութիւնները, աննշան եւ տկար մարդոց բաժին եղած է. Մովսէս՝ որ Խարայելի ազատութիւնը ձեռք անցուց, հովիւ մի էր. Քրիստոնէական սկզբունքները ձկնորսներու եւ աղքատ մարդոց միջոցաւ տարածուեցաւ եւ Աւրոպայի մեծ վերանորոգութիւնը աղքատ հանքագործի մը զաւակին բաժինն էր:

Ասոնց նման մեր ազգին համար թատրոնի մը կարեւորութիւնը շուկէ շիտակ յայտնելը Քիլմէճի մը տղուն ձեռքովն եղաւ, որ ոչ հարբստութիւն ունէր եւ ոչ ալ երեւելիութիւն. եւ

յիւրաւի շատ անգամ զարմանալով կը յիշեմ այն երիտասարդական յանդգնութիւնը, որ մեզ ըստիպեց ձայն բարձրացնել այս մասին. իսկ ասկէց աւելի կը զարմանամ երբ միտքս կը բերեմ թատերադրական ձեռնարկութիւններս, որոնց ամենքն ալ անյաջող վախճան ունեցան անփորձութեան, անխոհեմութեան եւ անձեռնհասութեան պատճառներով:

Արդարեւ ճշմարիտ է, որ այս ջանքերնուս մեզ նկատմամբ արդասաւորաժ կծու հարուածները սահմրկեցուց զմեզ եւ հետեւաբար դադրեցուցինք մեր ջանքերը, սակայն սրտերնիս որ միշտ համոզուած էր թատրոնի մը ունենալիք օգուտներուն վերայ, չէր կրնար աննկատ լինիլ երբեք՝ երբ կը տեսնէր ուրիշներ որ նորանոր միջոցներով նոյն ձեռնարկութիւնը կը նետէին եւ բընականաբար ալ միշտ կը փափաքէր տեսնել նոյցա յաջողութիւնը: Այս համառօտ նկարագրութեամբ ամեն մարդ կարող է տեսնել թէ՛ մենք միշտ բարեկամ ենք ամեն անոնց, որոնք թատերական ընկերութիւններ կը կազմեն եւ թատրոններ կը կանգնեն. բարեկամ էինք մենք Արապիոն Հէքիմեանի, որ մեր կողմած խումբը քաջալերեց եւ Օսմանեան լեզուաւ Մառմի թատրոնին մէջ եւ նոյն իսկ Ապսեր առջեւ ներկայացումներ տուաւ, իւր երեւելի անդամներն իննելով պարոնայք Էքզիեան, Մադաբեան, Աճէմեան եւ Պալաթլեան. օրիորդք Գանի եւ Աղաւնի. բարեկամ էինք մենք Արեւելեան ընկերութեան, որ Բէրայի մէջ Արեւելեան թատրոն կանգնեց եւ բազմաթիւ ընտիր դերասաններով եւ դերասանուհիներով, հարիւրաւոր գեղեցիկ ներկայացումներ տուաւ. բարեկամ էինք մենք Իզմիրի Ասապուրական թատրոնի ընկերութեան, որ ազգային եւ ուրիշ ներկայացումներ քանի մը տարիէ հետէ կուտայ ջանասիրութեամբ Միրզա Աւանդեցեանի եւ այլոց. նմանապէս Տրապիզոնի թատերական ընկերութեան:

Արդարեւ ուրախ եղանք հիմայ ալ որ Մայրաքաղաքիս մէջ ալ նոր թատերական խումբ մը կազմուեցաւ Արտաւազդեան անունով, որոյ բարեկամի մը սրտով յաջողութիւն կը մագթենք եւ կը յորդորեմք Հայ հասարակութիւնը, որ ձեռքբերուն եկած քաջալերութիւնը չի խնայեն այս ընկերութեանն որն որ ճշմարիտը խօսելով՝ ամեն հարկ եղած տրամադրութիւնը ունի յա-

ռաջանալու եւ գորանալու:

Հարկ էր եւ կուղէի որ այս յօդուածս վերջացնելէս առաջ խօսէի թէ՛ ի՞նչ էր այն գլխաւոր պատճառը, որ թատերական ամեն Հայ ընկերութիւն չի կրցին իրենց նպատակն ուն հասնիլ. սակայն չուզելով ոմանց սրտինցաւ պատճառել, կը վերջացնենք յօդուածնիս յուսալով որ այս կէտիս վերայ խօսելու օր մը պատեհութիւն կստանանք:

ԵՐԵՒԱԿ

Ժամանակով Խիկար մէկուն հարցուցեր են թէ՛ «որովհետեւ այդքան կը պարծիս թըւարան լինելուդ վերայ, ըսէ մեզի թէ երեք ընկերք ի՞նչ դրամագլուխ դրեր էին, որ բոլոր ապրանքնին հարիւրին տասն եւ հինգ շահով ծախուէին վերջը շահերնին էր 798 ոսկի»:

Խիկարը կանկ կառնու քիչ մը եւ տեսնելով որ բռնուած է, եւ թուադիտութեան անտեղեակ լինելը պիտի յայտնուի, կըսէ. «մինչեւ որ չի գիտնամ ծախուած ապրանքին տեսակը, ուսկից դալը, երբ ծախուիլը, ուր ծախուիլը, դնողները որոնք լինելին, չի պիտի պատասխանեմ ձեր առաջարկութեանը». հոն գրունողները խեղացի լինելով ամենքնին մէկէն կը խնդան:

Այս խիկարին նման Չամուրճեանն ալ որ Մեղուի եւ Հանդիսիս մէջ իրեն ուզողուած մէկ երկու առաջարկութեանց չի կրնար պատասխանել, «չի պիտի պատասխանեմ, կըսէ, որովհետեւ առաջարկութիւնը Մեղուի մէջ եղած է»:

Աուզէ նէ աշխարհս ապշի Չամուրճեանի այս պատասխանին վերայ, ես կը խնդամ եւ հեգնական քահնաճով մը կառաջարկեմ որ Չամուրճեանը կապեն:

ԺԱՄԱՆԱԿ

Ինչպէս որ այս Հանդիսիս խմբագիրը տըգէտ է, նոյնպէս բնականաբար իւր գրուածքները լցրտուք կարկըտաններ են:

Խեղճ Փափագեան, հոգիդ քըթէդ պիտի ելլէ մինչեւ որ կանոնաւոր խմբագիր մը լինիս,

վասն զի ամեն ժամանակ պատրաստ չի պիտի գտնես կենսագրութիւններ եւ եպիսկոպոսական քարոզութիւններ, որոնցմով թերթը լեցրնես. իսկ դժոխային քինական գրութիւնը յազեցրնելու համար Տնտեսական խորհրդոյ արձանագրութենէն քաղած վրէժխնդրական գրութիւննիդ քեզ խայտառակելու միայն պիտի ծառայէ:

Երկու որոշ յանցանք ունի Ժամանակի խմբագիրը. մէյ մը, որ Տնտեսական խորհրդոյ արձանագրութիւններէն ուրիշ տեղեկութիւններ չի քաղելով՝ միայն Արվաճեանի նկատմամբ գտնուած արձանագրութիւն մը կառնու. Երկրորդ՝ առած արձանագրութեան ամբողջութիւնը չի հրատարակեր. որպէս զի իւր սրտին կատաղի թշնամութիւնը յազեցրնէ:

Դարձեալ Փափագեանը՝ մեզ դէմ ունեցած կատաղի ատելութիւնը չի կրնալով զսպել, իւր օրագրոյն 35 երրորդ թուով սրնկիբոր ոճով մը մեզ կը նախատէ Ողիմպիական թագուհւոյն ամբարիշտ քահանայէ մը թուեալորութեամբ մեռնելուն պատկերն հեղինակելնուս համար:

Մենք կը հեգնենք եւ կարհամարհենք իւր դիւական թշնամութիւնը սա չափս միայն ըսելով թէ՝ Պ. Փափագեան իւր շողորթ ճողին այս առթիւ աւելի որոշ եւ յայտնի կերպով երեւան հանած է կղերական անլուր զաղրագործութիւն մը եւ ոճրագործութիւն մը երեւան ելած լինելուն դէմ բարկանալովն եւ մեզ դէմ բարբանջելովն:

Պարոն Փափագեան, քու արցունքդ քեզ թող մնայ. իմ վերայ մի՛ արտասուեր, այլ քու վերայ թափէ զանոնք որոնց խիստ կարօտ ես: Օձի մը արտասուաց կարօտ լինելը արդարեւ զարհուրելի իրողութիւն մի է:

... հրատարակիչ:

Հնորհօք կը խնդրեմ ձեզմէ սա հետեւեալը հրատարակել պատուական օրագրոյդ մէջ:

Ժամանակէ մը ի վեր զանազան յօդուածներ հրատարակած եմ լրագրաց միջոցաւ Եւ մերկացի Միսիօնարաց նկատմամբ, զոր օրինակ Փարիզ լրագրին միջոցաւ, ինտոր որ ատեն մ'ալ բանիւ կը խօսէի:

Եյս ըսելու ատեն բաւական նախազգու-

շութիւն ըրած եմ որ թէ Միսիօնարաց կողմանէ թէ անոնց դէմ եղողները զանոնք ընդունելու կամ մերժելու համար դատողութիւն եւ որոշումնին իմ խօսքիս վրայ չի հիմնեն:

Քանզի մտածելու են որ կրնայ ըլլալ որ ես կիրքէ շարժեալ խօսիմ, չափազանց խօսիմ, սըլ խալիմ, սուտ խօսիմ, իրին մինակ մէկ կողմը ներկայացրնեմ, կամ մինակ կէսը պատմեմ, կամ գուցէ ժամանակ ու կարողութիւն չունիմ ամեն բան խօսելու:

Մինակ իմ զուգածներուս վրայ չի դատելու մեծ պատճառ մի ալ ՚ի մէջ այլոց սա է՝ որ Միսիօնարաց ու անոնց ներքեւ գործող տեղացւոց դիրքը, ընթացքը եւ ըրածը բովանդակ մեր ազգին համար են: Թէ որ անոնք մեզի բարիք եղած ըլլան, ու իմ խօսածներուս նայելով մէկը թէ որ անոնց արգելք ըլլայ, բովանդակ ազգը բարիքէ զրկած կըլլայ. իսկ ընդհակառակն թէ որ չարիք եղած ըլլայ ու մէկը թէ որ զանոնք քաջալերէ, բովանդակ ազգին վրայ չարիք բերած կըլլայ, թող ըլլայ որ 20, կամ 40, կամ 80 տարիէն ետեւ գալու ըլլայ չարիքը: Ընդհանուր ազգին վերաբերեալ ամեն բանի մէջ այսպէս մտածելը ո՛րքան մեծ պարտք է ամեն Քրիստոնէի եւ ազգասիրի:

Մինակ իմ խօսքիս վրայ չի դատեն, հասկանի՞նք ընեն: Հետազօտեն ըսի, Միսիօնարաց 30 տարիէ ՚ի վեր վարած պաշտօնը, ունեցած միջոցները, գէշ եւ աղէկ ըրածը եւ չըրածը խօսածը եւ կատարածը, եւայլն:

Եւ այս հետազօտութենէն ինչ որ սովորուի կամ գտնուի, անոր վրայ ի՞նչ ոչ թէ չէ:

Եւ հետազօտութենէն փախչելու եւս պատճառ մը չը կայ՝ ոչ Եւեոսարանէն, ոչ քաղաքական օրէնքէ, ոչ ազգաց իրաւունքէ: Եւ կը հաւատամ որ երկու կողմն ալ շնորհակալ ըլլալու են այս հետազօտութեան քաջալերելուս, որն որ ձրի ըրած եմ եւ անձնական ծանր զբաղանացս մէջ:

Յայտնի է որ Սուրբ Գրքը ամեն ընդունող այս քննութիւնը կամ հետազօտութիւնն ալ ընդունելու է, ինտոր որ կը ընդունի Սուրբ Գրոց ուրիշ հրամաններն եւ վարդապետութիւնները, ինչպէս որ կընդունի թէ քաւութիւն կայ, արքայութիւն կայ, դժոխք կայ. եւայլն: Որովհետեւ նոյն Եւտուածը խօսած է. թէ որ ասոնք չընդունելով Հերետիկոս կը

սեպուի, քննութիւն ու հետազոտութիւնը չընդունելով ինչու չի պիտի սեպուի,

Սուրբ Գրոց այս քննութիւնը նկատող ուրիշ հարիւրաւոր ըսածներէն զառ՝ կիմացընէ մեզի թէ Լստուածապաշտութեան միայն կերպարանքը ունեցող անձինք պիտի ելնեն, ըսել է թէ՛ ասոնք ոչ հեթանոս եւ ոչ հերետիկոս սեպուած պիտի ըլլան, այլ ուղղափառի կերպարանք պիտի կրեն եւ բարի երեւցած բաներ ալ պիտի ընեն. բայց Լստուածապաշտութեան ոգիէն զուրկ են: Արեւելի է թէ Միսիօնարք չեն այսպիսի անձիքը, կարելի է որ մէկը եսեմ, ասի ի՞նչէն պիտի գիտնանք, հետազոտելով:

Ըսակը կըսէ. Լմեն փայլողը ոսկի չէ. Արեւնայ ընդհանուր համբաւ մը կամ գաղափար մը տարածուած ըլլալ ու Միսիօնարք 30 տարիէն ՚ի վեր մեր ազգին բարիք ըրին. ու այս համբաւին դէմ խօսողին շատ մը պատասխաններ կրնան տրուիլ. Իսկ վերջապէս վէճը ո՛ւր պիտի գայ, քննելու հետազոտելու թէ ո՞ր կողմէն ըսածները անկասկածելի իրողութիւններով ճշմարիտ կելնեն:

Ըհաւասիկ ՚ի ծանուցումն անոնց, որոնց որ խնդիրը կը վերաբերի՝ այս կտորը կը խնդրեմ որ հրատարակէք:

Յոլսամ թէ այսուհետեւ երկու կողմանէ եւս թէ որ մէկը միւսին ըսածը մերժէ, այն միւսը պատասխանէ. ե՛ղբայր՝ ինչէ՞ն գիտես, քննեցի՞ր հետազոտեցի՞ր մի: Եւ յոլսամ թէ այսուհետեւ յանկիւնս միայն տրուած պատասխաններուն գոհ չի պիտի ըլլուի:

Կ. ԳԱԼՍԵԱՆ

ՄԱՀՏԱՐԱԺԱՄ

Մարդուս ենթակայ եղած վիշտերուն աւմենէն աւելի անկրելին, զաւակի մը կորուստն է. զաւակի մը՝ որ իւր ծնողաց համար անգին գանձ մի է: Լստուած իմ, մի թէ հնարաւ ո՞ր

բան է մխիթարել իւր մեռած զաւակին անշարժ դիակին վերայ արտասուող ծնողք մը. հապազգայուն ծնողք մը՝ որ շնորհիւ կրթութեան բարձր, վեհ եւ ազնիւ սիրտ մը ունի. սիրտ մը՝ որ միայն իւր զաւակը կը սիրէ, միայն նորա համար կը թրթրայ, սիրտ մը՝ որ այսօր անստուրազրելի նուազման մը մէջ թաղուած արտասուաց արժէքն կիմանայ:

Մեծմուսը Հափառիսին մեծապատիւ Խըմբագիր Արդանեան Յովսէփ փաշան, Հայ ընկերութեան ազնիւ մէկ անդամը, այսօր իւր քսան եւ երկու տարեկան հասակին մէջ մրտնոյ զաւակին վերայ կարտասուէ արժան է որ մենք ալ նորա արտասուաց մասնակցինք. զի մեռնողը չէ թէ միայն իւր ծնողաց, այլ իւր բոլոր Հայ եղբայրներուն համար յոլսատու եւ սիրելի երիտասարդ մի էր:

Բնութիւնն անգամ կարտասուէ այսպիսի գերեզմանի մը վերայ. բնութիւնը արտասուելով միայն կրնայ սիրովել այսպիսի տխուր դիպուածներու ժամանակ:

ՍԱԹԻՆԻԿ

(Տես քիւ 14)

Պոլիս հասնելուս պէս անմիջապէս Հօթել տը Լօնտրէս գացի, վասն զի բնականօրէն ողբերգական բատրոններու վրայ մեծ սէր ունենալով եւ Նաուսի բատրոնն ալ շարունակ ներկայացումներ տալը լսած լինելովս, Բերայէն ՚ի գաւ ուրիշ տեղ մը բնակելն ինձ դժուար կը բուեր. մանաւանդ որ իմ կեանքս ալ ողբերգական էր:

Պանդոկին մէջ ինքզինքս տեղաւորելուս պէս մեկէն խրկեցի Իպրահիմն որ Սաթինիկի վերայ տեղեկութիւն առնու, վասն զի քեւ մեծ վատահոբիւն ունէի սիրումս վերայ, սակայն ինքզինքս օրինակ առնելով կասկածելու մեծ իրաւունք ունէի. եւ հետեւաբար անձամբ ջուգեցի երբայ Սաթինիկը տեսնելու՝ վախճալով որ նոր հարուած մը ջընդունիմ:

Դնաց Իպրահիմ, այլ սակայն իմ սիրտս ալ հետը տարաւ, որպէս զի երբ գտնէ իմ բարեւս սիրով ընդունող մը՝ սիրտս ալ նորա նուիրէ. հոս քող կանկ առնու իմ երիտասարդ ընթերցողս, եւ խորհի մի անգամ քե ինչ տաժանելի վայրկեան-

ներ կրնայի անցնել ես... սենեակիս մեջ առանձնացած երբեմն ուրախայից ես մխիթարական լուր մը ընդունելու յուսով անստորագրելի ցնծութեամբ կը լեցուեի, ես երբեմն Սաքինիկի անհաւատարմութեան գուժն առածի նման հառաջանք մը կը հանեի սրտես, ես գլուխս առջիս կախած կը մնայի: Ժամերն անցան, ես մինչդեռ խորին լուսութեան մեջ ընկղմած ոչինչ կը խորհեի՝ բերեալ բաղխին մը սենեակիս դուռը շարժեց. սիրտս ալ նետեց, երեսիս գոյնն ալ. ապշեցայ մնացի, չէի գիտեր ինչ ընել պարտ էի... երկար չի տեսեց տարտամութիւնս, նոր ուժ մը եկաւ վրաս եւ բաղդս չար կամ բարի դիմաւորելու վազեցի. բացի դուռը...:

Իպրանիմ ներս մտաւ եւ ուրախ դիմօք իմացուց ինձ թէ Սաքինիկ ինձ կ'սպասէ, թէ ինքն էս թէ մօրաքոյրերը մեծ ուրախութեան մեջ են իմ գալուստս լսելովին:

Այս լուրը զիս չափազանց հանդարտեցուց եւ ուրախացուց, ուստի մեկէն ինքրզինքս շտկելով շտկուտելով Էսկիւտար գացի եւ սիրտս ստեպ նետելներով մտայ այն տունը ուր կը գտնուէր Սաքինիկ:

Փորձառու ընթերցողներս կրնան մակաբերել թէ ինչ տարօրինակ զգացմամբ ինձ նման սիրահար երիտասարդ մը կարող է այնպիսի տունէ մը ներս մտնել ուր մոռցուած է հարստահարուած օրիորդ մը անմեղ եւ հանգարտ խղճով իւր ցանկալի տարփածւոյն գալուստը դիմաւորելու կը պատրաստուի. այս արդարեւ անարկու պատիժ մըն է, այնպիսի երիտասարդի մը որ սիրոյ պայմաններուն եւ կենաց զանազան պարագաներուն անտեղեակ եւ անփորձ գտնուելով կրկին խոստմամբ իւր սիրունիկն զատուէին յետոյ անզգայաբար անհաւատարմութեան յանցանքը սրտին մեջ ծածկած դարձեալ այն սրտին կը մօտենայոր միայն զինքը կը սիրէ, միայն իրեն համար կը տըրտիք եւ միայն իրեն համար կ'ապրի:

Երիտասարդներ դուք թէեւ Արարչի մը տնօրինութեան համեմատ պարտաւորեալ էք բնութեան այս մեծ եւ նուիրական մղման հնազանդիլ, եւ թէեւ մեզ համար շատ հեշտ եւ դիւրին է առաջին անգամ համակրութիւննիդ շարժող եւ սրտերնիդ զրաւող կոյս մը սիրել, սակայն կենաց այս եզրին վերայ ինքզինքնիդ ապահով մի կարծեք անմիջապէս փարելով այն կուրծքին որ ջերմ եւ կենդա-

նարար կերեւայ ձեզ:

Աստուած օրիորդները ստեղծած է որ երիտասարդները սիրեն. բնութիւնը զանոնք փափուկ, գեղեցիկ եւ նագելի ըրած է, որպէս զի նոցա հոգովն այրի երիտասարդաց սիրտը եւ ասանկով բնութեան այն մեծ եւ ամենանախնական նպատակը յառաջ երթայ, որ է նոր հակներու գոյութիւն, եւ Արարչի մը անհուն բարիքները վայելելու համար արարածներու ծնունդներու տեղի ունենայը. բայց թէեւ այս է Աստուծոյ եւ բնութեան կամքն ու մղումը, սակայն երիտասարդ մը նախ պարտի իւր ներքին եւ արտաքին պարագաներն ընել եւ յետոյ այնպիսի կողակից մը ընտրելու աշխատիլ, որ ամենայնիւ կրնայ յարմարիլ իւր վիճակին Աղջիկ մը սիրելը եւ Աղջիկէ մը սիրուիլը. շատ դիւրին է քանի որ բնութիւնն մեծապէս կօզմէ այսպիսի յարաբերութեանց, սակայն դատողութիւնը պարտի առողջ եւ արթուն գտնուիլ այս կետիս մեջ. եթէ ոչ՝ կրնայ շատ աղետալի արգասիքներ յառաջ գալ անխոհեմ եւ անխորհուրդ սիրահարութիւններէ:

Շարունակելի:

ԾԱՆՈՒՑՄՈՒՄՆ

Թ.Ռ.ՉՆԻԿ

ՕՐԱԳԻՐ ՀՆԳԵՏԱՄՆՕՐԵԱՅ

ԽՄԲԱԳԻՐ ՏՆՕՐԵՆ

ԳՐԻԳՈՐ Վ. ԱԼԵԱՅԻՍԻԱՆ

Գլխին է վեցամսեայ 20 ղուրուշ. ստորագրութեան տեղն է Մեծ նոր խանի վերի յարկը թիւ 2:

Այս օրագիրը իւր մանկութիւնը անցնելով այժմ կսկըսի հրատարակել ընտիր պարունակութեամբ. յուսալի է ուրեմն՝ որ մեր ազգին յառաջադիմութեան փափաքողները պիտի քաջալերեն զայն իրենց բաժանորդագրութիւններով:

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ռ. Յ. ԲԻՐԲՃԵԱՆ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, ՖԻՆԱՆՏԻՍ